

Brustem heeft in de loop der tijden twee windmolens en twee watermolens gekend.

Een eerste windmolen stond dicht bij de burcht *'staende op den groeten borg, gelegen binnen de heerlijkheijt'* en werd gebouwd door de Gulikse halfheer van Brustem Arnold Huyn van Amstenrade die het dorp in pand had tussen 1643 en 1668. Aan zo een windmolen werd ongeveer 5 jaar gewerkt en kostte 750 gulden. Voor de bouw van een windmolen waren verscheidene volwassen eiken nodig. Arnold verpachtte de windmolen op 21 mei 1648 voor 6 jaar aan Henrich Lambrechts tegen een jaarlijkse pacht van 700 gulden Brabants, 10 pond goed suikerbrood en een inkomgeld van 25 *'cruijsdaalders'* (01).

De windmolen staat afgebeeld in de *Atlas van Averbode* van 1650 en 1678. In 1679 werd een *'straete van de Kombempt naer de Windtmolen'* vernoemd. Waarschijnlijk was dit de huidige Brandhoutstraat of de ernaast liggende Windmolenstraat. De molen staat ook getekend in het *'caertboeck van de abdij van St-Truiden'* van circa 1675 (02).

Arnold Huyn van Amstenrade liet een standaardmolen oprichten. Ze was gebouwd rond een zware eiken standaard of staak, die op een vierpolenstel werd gemonteerd. Rond de standaard werd het molenlichaam, waarin zich de apparaten bevonden, en de wieken gebouwd. Dit geheel kon men rond de standaard draaien totdat de wieken naar de wind stonden. De wieken draaiden steeds tegen de wijzers van het uurwerk in. Met de stand ervan kon de molenaar allerlei mededelingen doen: vreugde in het gezin, rouw, defect, herstelling of rust. De molenaar moest aan zijn leenheer belasting betalen voor het gebruiken van de windkracht.

De molen was door de Gulikse halfheer op Luiks grondgebied gebouwd, wat aanleiding was tot enkele processen en de uiteindelijke afbraak.

Er waren ook verordeningen over het malen met pas gescherpte molenstenen: *'So wanneer die molnere sijn molensteijnen gewedt heeft, so en sal hij nijemant moghen malen op al sulke gewette steijne, hij en hebbe te voeren eijn mudde cafs off malts daarop gemaelt, opdat die gudelude egeijn gruijsch van den steijne in hun meel en krijghen'* (03).

Een tweede windmolen stond naast de Melsterbeek, tussen Beling en Bruksken en langs de Houtstraat, de huidige Oude Borgwormseweg. Ze werd in 1817 in steen opgericht en was in 1844 eigendom van burgemeester Lambert Monville, die langs de Luikersteenweg woonde.

In de Beling stond de oudste watermolen, *'de overste of bovenste molen'*, die reeds in 1269 verdeeld was in twee *'halve molens'* na de dood van *'Herman de Brustemio, dicti de castello'*. Zijn kleinzoon Johannes kreeg het huis en het cijns-hof van wijlen zijn grootvader. Ook 07 bunder land en de helft van de molen naast het huis vielen hem ten deel. Volgens het parochiaal overlijdingsregister overleed op 29.09.1576 Henricus Bellens, molitor. In 1693 was Paulus Roebaers de molenaar (04). In 1694 hoorde deze molen en het woon-

huis toe aan de weduwe Vande vel- de (05).

Een andere watergraanmolen, '*de onderste molen*', stond aan de andere kant van het dorp, langs de '*Kleyerbeek*' of Hoogbeek en de Steenbrugstraat, de huidige Geelstraat.

Uit het boek der jaargetijden dat opgesteld werd in 1795 ver- namen we dat in 1699 de heer Pijpops zijn zielsrust veilig wou stellen door het schenken aan de kerk van Brustem van een tuin en huis gelegen naast de beek en dienstig als molen. Dit goed was afkomstig van de familie de Blocquerije in het Onderste Dorp, nabij de stenen brug. Ook schonk hij nog een weide, in huur bij Petrus Sweldens, en gelegen '*neffens de straete die achter Coelmont winninge doorloopt naer de kerk*'.

In deze watermolen woonde in 1720 Librecht Longnez, molder tot Straeten. Daarna kwam in 1745 molenaar Joseph-Bertrand Lelièvre van '*Borghwarem*'. Hij moest '*24 vat coren*' geven als jaarlijkse cijns aan de pastoor of de kerkfabriek.

Op 04 mei 1774 werd een akte opgesteld bij notaris Joseph-Simon Hubar uit St-Truiden, tevens schepen van Brustem. Joseph-Bernard Lelièvre liet de molen over aan zijn zoon Pierre-Hubert Lelièvre, die op 15.05.1774 huwde met Johanna-Catharina Lammens, dochter van Godfried Lammens, +1794, en Catharina Schoofs, +1775 (x 31.07.1729). De molen was in baksteen, het woonhuis en de winning in vakwerkbouw.

Het malen van het graan gebeurde tussen twee grote ronde zandstenen met een omtrek van 18 voet of een doormeter van 1,60 m. Op de onderste, de ligger, werd het graan gestort. De bovenste, meestal kleiner, de wrijfsteen of looper, wreef het graan stuk. De stenen waren voorzien van maalgroeven. Zandsteen bleek het best geschikt, omdat, ook wanneer de groeven afgesleten waren, de steen grof bleef. Rond deze stenen werd een molen gebouwd, een water- of windmolen. Een molenaar had meestal een paar rijnen op zijn zegel of wapenschild. Een rijn was een ijzeren brugstuk, in X-vorm, d.w.z. met vier takken, dat in het krapgat (centrale opening of steenoog) van de looper werd gestoken en waarmee deze op de nok van het peerijzer was gehangen.

De steeds witte '*molder*', had een slechte reputatie. Daar hij in natura betaald werd en zijn deel uit de zak moest halen, ver- dacht men hem ervan soms te diep te scheppen. Omdat zijn geweten zogezegd niet heel zuiver was, onderhield hij pas op Beloken Pasen zijn paasplicht.

IV.C.2.14. **De Molens**

Bronnen.

- 01.-R.A.H.-Gemeente Brustem.-gichtreg.54, folio 372v°-373v°.
'Halfheer Arnold verhuurt zijn windmolen aan Hendrick Lambrechts op 21 mei 1648'. Doc.IV.B.01.nr.72.
- 02.-Werner Smet-Herman Holemans.-'Limburgse windmolens', blz. 37.
- 03.-'Recueil des ordonnances de la Principauté de Liège', 1e série, 974-1506, Brussel 1878, blz.636.
- 04.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Gichtreg.60, folio 14v°-15.
(30.04.1694) '*Schade aan het hooi in 1693 van Paulus Roebaers, molenaar*'. Doc.IV.B.01.02.nr.90.
- 05.-R.A.H.-Gemeente Brustem-Gichtreg.60, folio 15 (20.06.1694).
'*Lijst der winningen, huizen en molens die beschadigd werden door het Franse leger in 1694*'. Doc.IV.B.01.02.nr.93.